

Спеціалізована школа І – ІІІ ступенів №4
з поглибленим вивченням окремих предметів та курсів
„Школа сприяння здоров'ю”

Н. П. Ковальчук

*"Не минайте ані титли,
ніже тії коми!"
Тарас Шевченко*

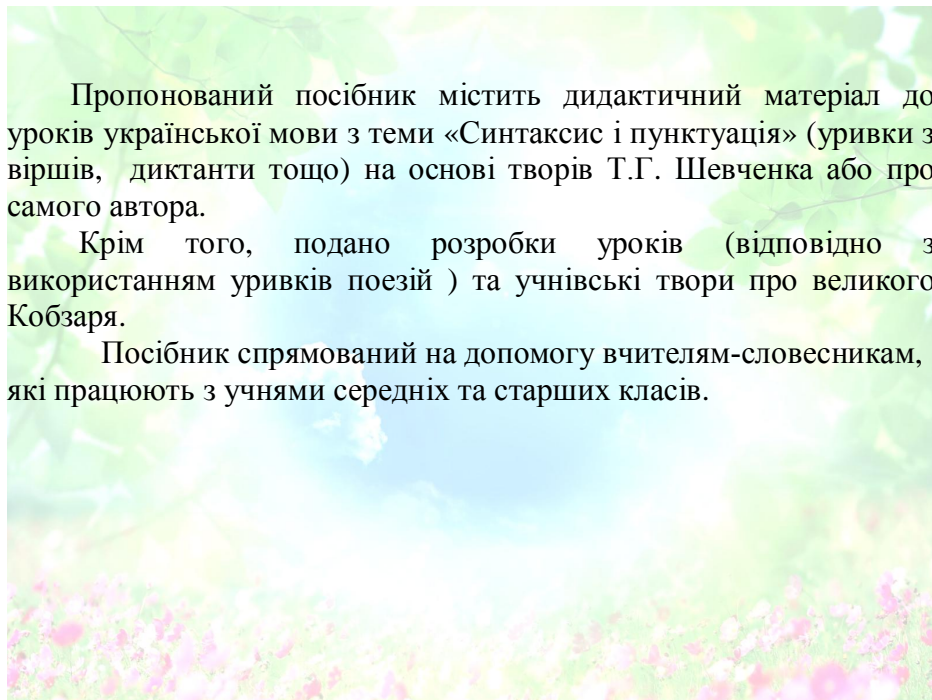
м. Новоград-Волинський
2014 р.

Ковальчук Надія Петрівна – вчитель української мови і літератури, вища категорія

Пропонований посібник містить дидактичний матеріал до уроків української мови з теми «Синтаксис і пунктуація» (уривки з віршів, диктанти тощо) на основі творів Т.Г. Шевченка або про самого автора.

Крім того, подано розробки уроків (відповідно з використанням уривків поезій) та учнівські твори про великого Кобзаря.

Посібник спрямований на допомогу вчителям-словесникам, які працюють з учнями середніх та старших класів.

Методично-видавничий центр спеціалізованої школи I – III ступенів № 4 з поглибленим вивченням окремих предметів і курсів «Школи сприяння здоров'ю»

Новоград-Волинський – 2014 р.

Зміст

I Вступ.....	3
II. Уривки з поезій Тараса Шевченка	
1. Складне безсполучникове речення.....	7
2. Складнопідрядне речення	10
3. Складнопідрядне речення з кількома підрядними.....	13
4. Складносурядне речення	14
5. Складне речення з різними видами зв'язку.....	15
6. Звертання.....	17
7. Дієприслівниковий зворот.....	22
8. Однорідні члени речення	24
9. Вставні слова.....	26
10. Порівняльний зворот.....	28
III. Диктанти.....	30
IV. Конспекти уроків.....	35
V. Твори.....	45

Передмова

Провідна роль навчання мови зумовлена потребою збереження й розвитку культурних надбань українського народу, необхідністю піднести духовний рівень молоді, байдужість якої гальмує суспільний прогрес, подолати комплекс меншовартості, прищеплюваний українцям упродовж століть, і стати, нарешті, справжніми патріотами й громадянами України. Лише за таких умов можна зберегти себе як націю, відстояти незалежність, побудувати життя, гідне європейців. Зрозуміло, соціальний аспект названої проблеми щільно пов'язаний із лінгвістично-методичним і має якнайбезпосередніший вплив на піднесення якості вивчення української (державної) мови школярами.

Тому одним із головних завдань навчання української мови в основній і старшій ланках середньої загальноосвітньої школи є формування духовного світу учнів, цілісних світоглядних уявлень, загальнолюдських ціннісних орієнтирів, тобто прилучення через мову до культурних надбань українського народу і людства в цілому.

На уроках мови повинно відбуватися «соціокультурне зростання» учня. І саме вчителю-словеснику випадає найпочесніша, найвідповідальніша місія допомогти школярам прилучитися до культурної скарбниці нашого народу. Слід зауважити, що процес освоєння культурної спадщини має сьогодні свої особливості. Тенденція переосмислення ролі й значення культури українського народу полягає у бажанні не лише зберегти її в первісному вигляді, а й активно ввести у формат сучасного життя. Відкриття нового в старому спонукає не механічно використовувати надбання минулих поколінь, а вивчати його й активно вводити в теперішню соціокультурну ситуацію. Бо культура – це насамперед пам'ять, вона завжди пов'язана з історією духовного життя людини й суспільства.

Посібник «Не минайте ні титли, ніже тії коми...» не лише містить уривки із поезій Т. Шевченка відповідно до різних тем з синтаксису і пунктуації, а й розробки уроків, культурологічною

лінією яких є творчість поета, диктанти та деякі учнівські твори. Вважаємо, що підібраний матеріал допоможе вчителю зробити уроки цікавішими, змістовнішими, формувати світогляд школярів, виховувати почуття пошани та поваги до творчості Т.Шевченка, рідного краю, народу.

Скільки виплакать воєн потрібно,
Скільки потрібно іще не спати ночей,
Для того, щоб рід по краплинам, дрібно
Зібрати, щоб сльози не йшли із твоїх очей.
Зібрати, як з ночі збирають сонця проміння.
Зібрати, як із гілок сухих збирають сік.
Зібрати, як із квіткових чаш – каміння.
Зібрати, як із хвилин складають вік.

Знаєш, Тарасе, ми таки прокидаємось!
Ми таки вічно з тобою будем сіять.
Коли зможемо – крикнемо, а коли – не сховаємось.
Коли не зможемо... Господи, раптом не зможемо?
Як не зможемо – будем до тебе писать.

Січкарук Катерина
учениця 11 класу

Зібрати рід цей та увіковічити,
Поклавши в кришталевий саркофаг.
І проти всіх на світі бід і болів свідчити,
І прагнуть всіх на світі чесних рівноваг.

Знаєш, Тарасе, ми таки прокидаємось!
Ми таки вічно з тобою будем сіять.
Коли зможемо – крикнемо, коли зможемо – не сховаємось.
Коли не зможемо... Господи, раптом не зможемо?
Коли не зможемо – будем до тебе писать.

Знаєш, Тарасе, ми таки прокидаємось.
Ми таки значимо щось у цім світі.
Коли можемо – плачемо, коли – усміхаємось,
Коли не можемо – тихо спимо у житті.

Знаєш, Тарасе, не все ще втрачено.
Вічне – безсмертне, така його доля.
І ворогам давно все пробачно,
Бо на гербі колихається Воля.

А на вустах все ж твій вірш й твоя істина,
У наших долонях – Дніпрова сльоза.
І доки жива твоя думка розхристана,
Доти й Україна - ненька жива!

У кожній родині, у кожному домі
Тебе пам'ятають, твоїм словом живуть.
Під кожним небом, кожним сонцем в соломі,
До мужнього подиху твого квіти кладуть.

І ти не забув, і нація знає,
Немає у світі нічого, щоб вбило нас!
Проходить життя, життя, мій Кобзарю, минає.
Та ми вічно живі, ми живі, мій рідний Тарас!

Вступ

Мова — одне із багатьох див, створених людьми.

Вона віддзеркалює душу народу, його історію.

Ну що б, здавалося, слова...

Слова та голос — більш нічого.

А серце б'ється-ожива.

Як їх почує!..

Ці рядки Кобзар написав 1848 р. під враженням почутої одного разу ввечері на Кос-Аралі української пісні, яку співав матрос-українець. А ще раніше, живучи в Петербурзі, Шевченко просить писати до нього листи з України рідною мовою, яку називає прекрасною, мелодійною, милою. Так, у листі до брата Микити поет пише: «Будь ласка, напиши до мене так, як я до тебе пишу, не по-московському, а по-нашому... Нехай же я хоч раз через папір почую рідне слово, нехай хоч раз поплачу веселими сльозами, бо мені тут так стало скучне. Ще раз прошу, напиши мені письмо, та по-своєму, будь ласка, а не по-московському..»

Постать Тараса Шевченка в українській національній науці, мистецтві, культурі, ба навіть політиці завжди залишається актуальною, і кожне нове покоління намагається осмислити, прийняти, вмонтувати його у свій світ, залежно від викликів свого часу. Це щоразу актуалізує зацікавлення і особистістю самого Шевченка, і його творчістю, а також його мовою, що вийшла далеко за персональний ідіолект письменника, стала мовним колом цілої нації.

“Хто Шевченка прочитав, той багатший серцем став”, “Слово Тараса — наша зброя і окраса”, “Шевченко Тарас — наче сонце для нас”, “Хто з Шевченком знається, той розуму набирається”, “Шевченкові думки переживуть віки”. Так оцінив сам народ свого Кобзаря і Пророка, великого національного поета-демократа, основоположника нової української літератури Тараса Григоровича Шевченка.

Чи мислима українська культура без славетного імені Тараса Григоровича Шевченка? Чи мислима світова культура без цього видатного українського сина і поета? Звичайно, це питання

риторичне. Важко знайти українця, який би не знав хоча б кількох шевченкових рядків.

Значення спадщини геніального поета неоціненне. Проте його твори цікавлять не лише як літературні явища, а і з точки зору мовознавства. Поетичному синтаксисові Шевченка властиве ускладнення речення, представлене різними формами. До них належать звертання, вставні конструкції, відокремлені приєднувальні та парцельовані, однорідні члени речення як форма вияву універсального принципу повтору.

Живомовного характеру поезіям Шевченка надають також вставні конструкції і частки, типові для розмовного синтаксису українця; особливо широко вони представлені в мові, що звернена до співбесідника.

Помітною рисою поезики складного речення Шевченка є характерна для народної мови перевага складносурядних, безсполучникових, меншою мірою — складнопідрядних додаткових і порівняльних речень.

Тарас Григорович зробив велетенський внесок у пробудження і формування національної свідомості українського народу, в розвиток української та світової культури. Ідеї, думки, вся творчість Шевченкового генія стала тим живим феноменом, який далі розвивається вже в свідомості українського суспільства. Як актуально сьогодні звучать безсмертні Шевченкові слова:

**Свою Україну любіть,
Любіть її... во время люте,
В останню тяжкую минуту
За неї Господа моліть.**

* * *

Знаєш, Тарасе, ми таки прокидаємось.
Ми таки значимо щось у цім світі.
Коли можемо – плачемо, коли можемо – усміхаємось,
Коли не можемо – тихо спимо у житі.

Знаєш, Тарасе, не все ще втрачено.
Вічне – безсмертне, така його доля.
Хоч ворогам давно все пробачено,
Та на гербі ж колихається Воля.

А на вустах все ж твій вірш й твоя істина,
В наших долонях – Дніпрова сльоза.
І доки жива твоя думка розхристана,
Доти й Україна - ненька жива!

У кожній родині, у кожному домі
Тебе пам'ятають, твоїми словами живуть.
Під кожним небом, під кожним сонцем в соломі,
До мужнього подиху твого квіти кладуть.

І ти не забув , і нація наша знає,
Немає у світі нічого, щоб вбило нас!
Проходить життя, життя, мій Кобзарю, минає.
Та ми вічно живі, ми живі, мій рідний Тарас!

Скільки виплакати воєн потрібно,
Скільки потрібно не спати ночей,
Для того, щоб рід по краплинам, дрібно
Зібрати, як воду збирають з гусей.
Зібрати, як з ночі збирають сонячне проміння.
Зібрати, як з сухих гілок збирають сік.
Зібрати, як з квіткових чаш – каміння.
Зібрати як збирають міць з калік.

небес, закликаючи народ йти вперед до свободи. Він любив кожную мить, що на рідній землі промайнула, що дала йому змогу врятувати чинсь душу від зневіри. З-під пера вилітали слова, що селились в серцях українців та давали їм сили йти далі по своїй стежині.

Тарас Шевченко поставив на ноги рідне слово. Він виплекав його в теплі своєї світлої, мов рай, душі, а потім, відчинивши віконце всередині себе, випустив його у білий світ. Летіло слово, співаючи думу про свободу, а він мовчав, вуста його затихли. Кріпацька доля міцно тримала його руки. Неволья реготала, їдко всміхаючись роками втраченого щастя. І Кобзар усміхався, та того не було помітно, бо всміхався він віршем, який тихенько на папері шепотів про омріяну волю. Але шепіт той чули мільйони людей звідусіль, з кожної окраїни Батьківщини. І звучали Шевченкові слова, немов пісня, дзвінко та гарно! Кожна людина, що жила на святій українській землі берегла ті рядки в своєму серці, бо лунали вони на струнах душі так гарно, як не лунав навіть щебет птахів навесні. Тарас Григорович мовчав, але так гучно, що вибивали слова вікна в душах братів його і закликали підняти голову та йти боротися. Піднялася сім'я, за нею родина, повстав рід, закликаючи до боротьби за слово, за себе, за рідну Україну. І не стоїть народ вже на колінах. Ой не стоїть давно. Вірші Шевченкові лунають як гімн, як заклик до життя.

Співає країна, співає село, підспівують ромашки попід тином. Там цвіте та плететься блакитний барвінок, там день зітканий з віршів. Вже нема ланцюгів, слово вільно літає там, де Шевченків дух спочиває давно. Україна вільна, Україна співає...

Тетяна Михнюк
учениця 11 класу

Складне речення

Безсполучникове речення

А тим часом із діброви
Козак виїжджає;
Під ним коник вороненький
Насилу ступає.

Защебетав соловейко –
Пішла луна гаєм;
Червоніє за горою;
Плугатар співає.

Реве та стогне Дніпр широкий,
Сердитий вітер завива,
Додолу верби гне високі,
Горами хвилю підійма.

Вітер з гаєм розмовляє,
Шепче з осокою,
Пливе човен по Дунаю
Один за водою.
Іде смутний, невеселий,
Ледве несуть ноги.

Ніхто їх не знає,
Ніхто щиро не заплаче,
Ніхто не згадає.
Тільки вітер тихесенько
Повіє над ними,
Тільки роси ранесенько
Сльозами дрібними
Їх умиють. Зійде сонце,
Осушить, пригріє;

А унуки? їм байдуже,
Панам жито сіють.

Гомоніла Україна,
Довго гомоніла,
Довго, довго кров степами
Текла-червоніла.

Знову закипіло
Синє море; вздовж байдака
Знову походжає
Пан-отаман та на хвилю
Мовчки поглядає.

Висипали запорожці —
Лиман човни вкрили.

Чорна хмара з-за Лиману
Небо, сонце криє,
Синє море звірюкою
То стогне, то виє,
Дніпра гирло затопило.

Було колись — в Україні
Ревіли гармати;
Було колись — запорожці
Вміли панувати.
Зілля дива наробило —
Тополею стала.

Стануть собі, обіймуться, —
Співа соловейко;
Послухають, розійдуться,—
Обоє раденькі.

Твори

Україна, як і великий наш Кобзар, - вічні...

Танцюють бджоли коло барвінка, що плететься біля старої хати, де давним-давно вже ніхто не живе. Там пахне малиною, пахне неземним теплом. Гойдаються віти калини, червоні ягоди, ніби перешіптуючись із листками. Кожна травинка тягнеться до неба, високо-високо, струшуючи із себе вранішню росу. Вже світає. Тополинний пух осідає на пелюстках білих, як сніг, ромашок, витанцьовує, кружляючи у хороводі разом із сонячним промінням. Цей ранок зітканий із тиші та спокою. І так у кожному куточку рідної неньки України.

Наша Батьківщина любить нас, тому і плекає в своїх літніх обіймах, зігріває, як сонце, обіймає так палко, ніби рідна мати. Люби Україну, всім серцем люби! Цінуй волю ту, за яку твої прадіди власні життя віддали, за яку сотні письменників лишилися без слова, за яку тисячі людей понесли смертельні муки. Плекай своє рідне українське слово, люби його. Ти вмивай свою душу щоранку віршами, тими віршами, які були написані волею, що вчили Україну говорити.

Десятиліттями стояло українське слово на колінах перед світом, роками голову схиляло від неволі. Воно чекало на порятунок, сховавшись у сутінках неба. І загравав Кобзар, залунали, мов пісня, слова його, і порвалися ланцюги, що скували колись рідну землю.

Шевченко став для нас наставником. Він упродовж усього свого життя вів український народ кришталевими східцями до вершини неба. Для нього Батьківщина - рідна мати, що заколисувала вечорами, а українське слово - чи не єдина втіха, що зігрівала замерзлу душу.

З його життя рано пішли мати й батько. Тарас залишився наодинці зі своїми бідами та нещастями, які роками обпікали його чуйне серце. Боліло. Боліло все. І терпли губи, і вогнем палали руки, спопеляючи всі пера та чорнила. Але він не скорився... не впав на коліна перед злою долею, не опустив руки. Він писав, і писав, і писав... палали папери віршами, що здіймалися вверх до

речення від двоскладного
Я зрозумів, які речення є означено-особовими
Я навчився визначати означено-особове речення

Оцініть свою роботу на уроці

Загальна кількість балів

VI. Домашнє завдання

Заключне слово вчителя

Ні, не помер Тарас. Він з нами. Зайдіть у будь-яку хату в Україні, й в більшості з них ви побачите прикрашений вишитим рушником портрет Кобзаря. Він, як член сім'ї, як найдорожча людина. Про нього складають пісні, пишуть вірші, йдуть до його пам'ятника, щоб покласти квіти.

Олесь Гончар відомий український письменник, звертаючись до дітей написав: „Юні друзі, дорожіть Шевченком..!” Хочеться вірити, що на вашому шляху завжди буде

Тарасова пристрасть,
Тарасова мужність,
Тарасове невмируще слово.

*Літа йдуть нестримною ходою,
Але твоїй спів, як сонце не погас,
Ти з нами йдеш в бою і після бою,
Великий наш, безсмертний наш, Тарас.*

Защобече соловейко
В лузі на калині, —
Заспіває козаченько,
Ходя по долині.

Чумак іде, подивиться
Та й голову схилить;
Чабан вранці з сопілкою
Сяде на могилі,
Подивиться — серце ние:
Кругом ні билини!

Ледве встала, поклонилась,
Вийшла мовчки з хати;
Осталися сиротами
Старий батько й мати.

Сіло сонце, з-за діброви
Небо червоніє;
Утерлася, повернулась,
Пішла...
Кричать сови, спить діброва,
Зірочки сіяють,
Понад шляхом, щирцею,
Ховрашки гуляють.

Сонце гріє, вітер віє
З поля на долину,
Над водою гне з вербою
Червону калину,
На калині одиноке
Гніздечко гойдає.

Сидить козак на тім боці,
Грає сине море.

Думав, доля зустріється —
Спіткалося горе.
А журавлі летять собі
Додому ключами.
Плаче козак — шляхи биті
Заросли тернами («Думка»)

Зійшло сонце — ляшки-панки
Покотом лежали.

Складнопідрядне речення

Якби зустрілися ми знову,
Чи ти злякалася б, чи ні?

І довелось колись мені
В чужій далекій стороні
Заплакати, що немає роду,
Нема пристанища, господи!

На долину заїжджають,
Дивуються з його,
І моляться, і жертвами
Дерево благають,
Щоб парості розпустило
У їх біднім краї.

Я так її, я так люблю
Мою Україну убогу,
Що проклену святого бога,
За неї душу погублю!

А дівчина при самій дорозі
Недалеко коло мене

10. У неозначено-особовому реченні присудок вказує:

- а) на III особу множини;
- б) на I особу однини і множини;
- в) на I і II особу однини і множини.

11. Визначити тип односкладного речення
За рідний край життя віддай.

- а) називне;
- б) узагальнено-особове;
- в) неозначено-особове.

12. Визначити тип речення і його частин
Загриміло, і полегшено зітхнув степ, і радісно стало навкруги.

- а) складне, двоскладне речення;
- б) означено-особове в складі складного речення;
- в) складне речення, складається із трьох частин: 1 безособове, 2 – двоскладне, 3 – безособове.

Взаємоперевірка за тестами.

2. Запитання для підсумкової бесіди

- З'ясувати, у яких стилях мовлення односкладні означено-особові речення вживаються найчастіше.
- Визначити, для якого стилю мовлення ці речення не є характерними.
- Поміркувати, у яких документах офіційно-ділового мовлення вживаються односкладні означено-особові речення.

Самооцінювання.

Учні заповнюють картки. За кожним з визначених критеріїв виставляють оцінку від 0 до 5 балів.

Картка самооцінювання

Прізвище, ім'я учня _____ Дата _____

_____ Клас _____

Критерій

Оцінка

Я брав активну участь у роботі на уроці

Я давав відповіді на запитання

Я зрозумів, чим відрізняється односкладне

- б) на II особу однини;
в) на I або II особу однини або множини.
3. Визначити тип односкладного речення
Назбираю у гаю запашного зілля.
а) означено-особове;
б) безособове;
в) узагальнено-особове.
4. В узагальнено-особовому реченні присудок вказує
а) на II особу однини;
б) на III особу однини;
в) на I і II особу однини і множини.
5. Визначити тип односкладного речення
Мені життя прожитого не жаль.
а) неозначено-особове;
б) безособове;
в) називне.
6. У безособовому реченні головний член виражений
а) особовим і безособовим дієсловом;
б) дієсловом II особи однини і множини;
в) безособовим дієсловом, дієсловами на – но, то, неозначеною формою дієслова і прислівником.
7. В односкладному називному реченні
а) головний член речення присудок;
б) головний член речення підмет;
в) головного члена речення немає.
8. Визначити тип односкладного речення
Ще з пелюшок дитину привчали любити й шанувати хліб.
а) узагальнено-особове;
б) означено-особове;
в) неозначено-особове.
9. Визначити тип односкладного речення
Ось моє рідне село.
а) означено-особове;
б) безособове;
в) називне.

Плоскінь вибирала,
Та й почувала, що я плачу.

А вона молилась
І жить у господа просилась,
Бо буде вже кого любити.

Невесело на світі жить,
Коли нема кого любити.

Світи довше в чистім полі,
Щоб нагулялись доволі.
Поки відьми ще літають,
Посвіти нам...

Чи винна голубка, що голуба любить?
Чи винен той голуб, що сокіл убив?

В таку добу під горою,
Біля того гаю,
Що чорніє над водою,
Щось біле блукає.

Не знає,
Що він коло неї,
У Лисянці, не в свитині —
В червонім жупані,
Сидить один та думає:
“Де моя Оксана?
Де вона, моя голубка
Приборкана, плаче?”

І дівчина його любить,
Хоч лата на латі.

Минулося, щоб не снилось!..

Якби не він спіткав мене
При лихій годині,
Давно б досі заховали
В снігу на чужині,
Заховали б та й сказали:
“Так... якесь ледащо...”

Високії ті могили,
Де лягло спочити
Козацьке біле тіло,
В китаїку повите.

А за третій... моя доню,
Не питай, що буде.

Коли живий козаченько,
То зараз прибуде.

Бабусенько, голубонько,
Скажи, коли знаєш!

Само серце знає,
Кого любить...

Умивай же біле личко
Дрібними сльозами,
Бо вернулись москалики
Іншими шляхами.

Зеленіють по садочку
Черешні та вишні;
Як і перше виходила,
Катерина вийшла.

— Прочитайте речення, визначте, які з них можна перетворити на означено-особові, запишіть їх. З'ясуйте, чому інші речення не підлягають такому перетворенню.

1. Ви розкажіть про ваші враження від балади «Тополя». 2. Петро читає поему «Катерина». 3. Ти виконав роботу успішно. 4. Ти не забудь написати замітку до стінгазети. 5. Я поспішаю додому. 6. Люди святкуватимуть 200-річчя з народження Т. Шевченка.

7. Вибірковий диктант

- З-поміж поданих односкладних речень виписати лише ті, у яких головний член виражений особовим дієсловом. Визначити спосіб, час, особу й число головного члена у виписаних реченнях.

Подивився кругом себе і, перехрестившись, пішов собі тихо в Київ святим помолитись, та суда, суда людського у людей просити. Похилившись, не те щоб дуже зажурившись, а так на палубі стояв і сторч на море поглядав, мов на Іуду... Куди ти йдеши, не спитавшись? На кого покинув батька, ньеньку старенькую, молоду дівчину? Хоч глянь на мене з-за Дніпра, хоч усміхнися з-за Тяжко-важко в світі жити сироті без роду: нема куди прихилиться,— хоч з гори та в воду! Нащо ж мені краса моя, коли нема долі?

8. Творче конструювання

Скласти твір-мініатюру (6—7 речень) у художньому стилі, використовуючи односкладні означено-особові речення.

Мої враження від творчості Т. Шевченка

VI. Закріплення вивченого матеріалу

1. Тестові завдання

1. Які речення називаємо односкладними ?

а) ті, у яких є підмет і присудок;
б) ті, у яких пропущений присудок;
в) ті, у яких є лише один головний член речення.

2. В означено-особових реченнях присудок вказує

а) на III особу однини;

Записати речення, підкреслити граматичні основи. Визначити, чим виражений присудок.

Ой стрічечка до стрічечки, мережаю три ніченьки, мережаю, вишиваю, у неділю погуляю. А нумо знову віршувать. Звичайне, нишком. Нумо знову, поки новинка на основі, старинку божу лицювать. Дивлюся, мов на небі висить святий Київ наш великий.

3. Розповідь учителя.

Односкладні речення є яскравим виражальним засобом. Означено-особові речення вживаються тоді, коли автор свідомо усуває своє «я» і наголошує на дії, характерній для ліричного героя.

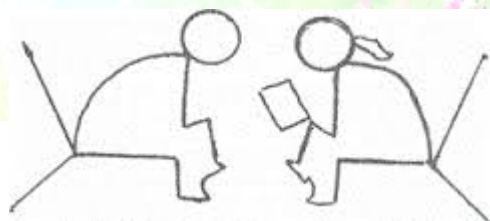
Ці речення широко використовуються в художньому та розмовному стилях. Також означено-особові речення використовуються в науковому стилі (Розглянемо умови проведення хімічного дослідження), офіційно-діловому (Вважаю своїм обов'язком довести до вашого відома).

Означено-особові речення енергійні, експресивні, у науково-популярних текстах вони є засобом вираження логічної послідовності, концентрації уваги на певних явищах.

Означено-особові речення з дієсловом-присудком у наказовому способі служать засобом вираження експресії, волевиявлення, створення спонукальної, окличної інтонації й використовуються в публіцистичному, художньому та розмовному стилях.

4. Робота в парах.

— Прослухавши розповідь учителя про означено-особові речення та використавши власний досвід, складіть узагальнюючу схему «Означено-особові речення».

5. Колективне опрацювання опорної схеми

6. Вправа з елементами самостійного пошуку.

Нащо ж мені краса моя,
Коли нема долі?

Заспіває та й згадає,
Що він сиротина,
Пожуриться, посумує,
Сидячи під тинном.

Складнопідрядне речення з кількома підрядними

Пішла вночі до ворожки,
Щоб поворожити:
Чи довго їй на сім світі
Без милого жити?

Коли нежив чорнобривий,
Зроби, моя пташко,
Щоб додому не вернулась...

Не оглянься, поки станеш
Аж там, де прощалась.

Так ворожка поробила,
Щоб менше скучала,
Щоб, бач, ходячи опівночі,
Спала й виглядала
Козаченька молодого,
Що торік покинув.

Стережіться, дівчаточка,
Сміялись з нерівні,
Щоб не було і вам того,
Що тій титарівні!

Складносурядне речення

Лину я, лину, думу гадаю,
І ніби серце одпочиває.

Встала й весна, чорну землю
Сонну розбудила,
Уквітчала її рястом,
Барвінком укрила;
І на полі жайворонок,
Соловейко в гаї
Землю, убрану весною,
Вранці зустрічають

В того доля ходить полем,
Колоски збирає,
А моя десь, ледащиця,
За морем блукає.

Там десь милий чорнобривий
По полю гуляє,
А я плачу, літа трачу,
Його виглядаю.

Серце мліє, а козакам
Того тільки й треба.

Всі танцюють, а Галайда
Не чує, не бачить.

В сім'ї вольній, новій
Не забудьте пом'янути...

II. Мотивація навчальної діяльності. Оголошення теми і мети уроку

Очікувані результати

Робота з текстом

Прослухати текст, знайти односкладні речення. Довести свою думку

9 березня 1814 року в селі Моринці на Черкащині у бідній кріпацькій хаті Шевченків народився хлопчик. Дали йому ім'я Тарас.

Прізвище Шевченко пов'язане з назвою професії – швець. Швцем був прадід поета по батьковій лінії. Син шевця – Шевченко. Звідси і прізвище – Шевченко.

Сім'я була велика: батько Григорій, мати Катерина, Тарасик, троє сестер (Катря, Ярина, Марійка), іще два братики (Микита і Йосип) та дідусь Іван. Усіх – дев'ятеро.

У 9 років Тарас залишився без матері, зазнав тяжких знуцань лихої мачухи. Коли хлопчику було 11, помер батько. Тарас Григорович Шевченко прожив усього 47 років, із яких 24 роки був у кріпацтві. 10 років мучився в солдатській неволі на засланні і всього 13 років був вільною людиною.

III Вивчення нового матеріалу

1. Інтерактивна вправа «Мозковий штурм»

- Які бувають речення за будовою? (прості й складні)
- Які бувають речення за характером граматичних основ? (двоскладні й односкладні);
- Які речення називаються односкладними? (це речення з одним головним членом речення).
- На які види поділяються речення за головними членами? (з підметом і присудком).

2. Мовне спостереження

Конспект уроку української мови для 8 класу

Тема: Означено - особові речення» (на матеріалі ліричних творів Т. Шевченка)

Мета: розширити знання учнів про життя і творчість Т. Шевченка; сформувати в учнів поняття про односкладні речення, їх види; ознайомити з означено-особовим реченням, способами вираження в ньому головного члена; розвивати вміння аналізувати ці речення у висловлюваннях та ліричних творах Т. Шевченка, моделювати й конструювати їх відповідно до комунікативного завдання; за допомогою мовленнєво-комунікативного дидактичного матеріалу сприяти естетичному розвитку особистості; розвивати навички самостійного синтезу літературно-критичного та біографічного матеріалу; виховувати почуття гордості за Україну, за її національного генія.

Тип уроку: урок засвоєння нових знань (формування мовної компетенції).

Хід уроку

Є люди як свічки –
Згоряють, відходять в небуття.

Є люди як зірки –
Горять і світять усе життя.
Та ні, це не зірки, холодні, мертві,
Вони – сонця, засвічені у небі,
Які горять, обігривають все й не
гаснуть.

І не загинуть....

В.
Сухомлинський

I. Організаційний момент.

Генії належать людству. Наш національний геній Т. Шевченко також належить усьому людству. А наш сьогоднішній урок – іще одна спроба поновити і поповнити відомості про великого співця України.

(Запис на екрані:)

І мене в сім'ї великій,

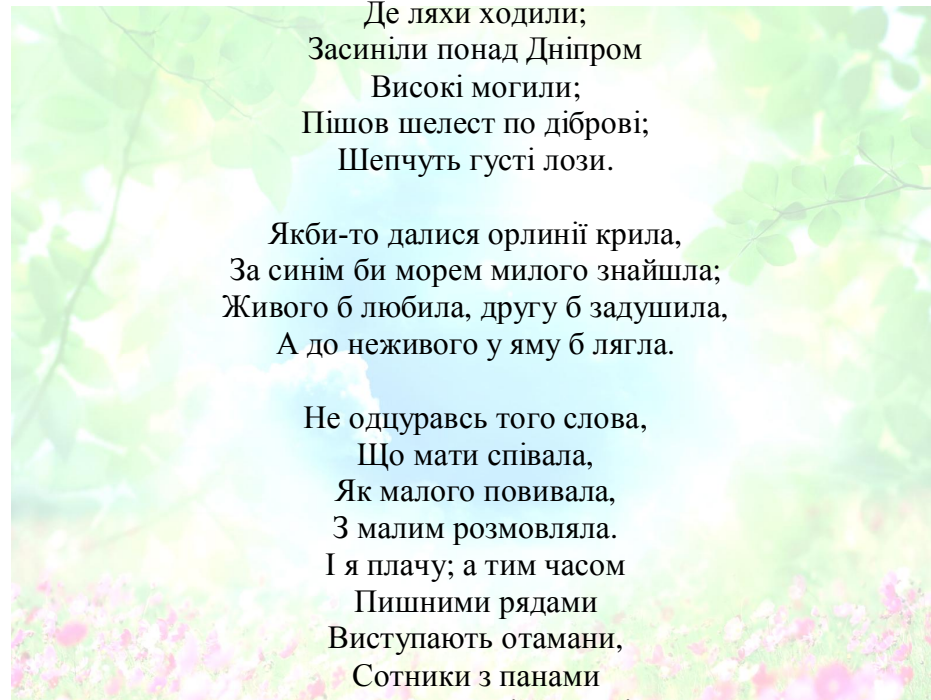
Складне речення з різними видами зв'язку

Сонце заходить, гори чорніють,
Пташечка тихне, поле німіє,
Радіють люде, що одпочинуть,
А я дивлюся... і серцем лину
В темний садочок на Україну.

Чорніє гай над водою,
Де ляхи ходили;
Засиніли понад Дніпром
Високі могили;
Пішов шелест по діброві;
Шепчуть густі лози.

Якби-то далися орлині крила,
За синім би морем милого знайшла;
Живого б любила, другу б задушила,
А до неживого у яму б лягла.

Не одцуравсь того слова,
Що мати співала,
Як малого повивала,
З малим розмовляла.
І я плачу; а тим часом
Пишними рядами
Виступають отамани,
Сотники з панами
І гетьмани; всі в золоті
У мою хатину
Прийшли, сіли коло мене
І про Україну
Розмовляють, розказують,
Як Січ будували,
Як козаки на байдаках
Пороги минали,

Як гуляли по синьому,
Грілися в Скутарі
Та як, люльки закуривши
В Польщі на пожарі,
В Україну верталися,
Як бенкетували.

Лягло сонце за горою,
Зірки засіяли,
А козаки, як та хмара,
Ляхів обступали.
Над річкою, в чистім полі,
Могила чорніє,
Де кров текла козацькая,
Трава зеленіє.

Нехай думка, як той ворон,
Літає та криче,
А серденько соловейком
Щебече та плаче
Нишком — люди не побачать,

В степу на могилі, щоб ніхто не бачив,
Щоб вітер по полю слова розмахав,
Щоб люде не чули, бо то боже слово,
То серце по волі з богом розмовля,
То серце щебече господною славу,
А думка край світа на хмарі гуля.

Любилася, кохалася,
А серденько мліло:
Воно чуло недоленьку,
А сказати не вміло.

Не сказало — осталася,

4. *Перебудувати речення так, щоб підмети стали звертаннями*

Школярі вивчають вірші великого Кобзаря напам'ять. Юнаки і дівчата знають, що Тарас Шевченко ніколи не втрачав віри в себе. Марія Іванівна розказувала про дитячі роки Тараса Григоровича.

5. *Складіть схеми речень*

1. Будеш, батьку, панувати, поки живуть люди.
2. Моя Україно, за що тебе сплюндровано...
3. Я не знаю, моя сестро...

6. «Утвори речення». *Ввести слова у речення як звертання*

Україна
Великий Кобзар

VI. Підсумки уроку.

1. *Закінчи речення:*

- На уроці я запам'ятав...
- Сьогодні я зрозумів...
- Найбільше мене схвилювало...
- Я усвідомив...
- Я навчився...

Тебе, Тарасе, не забудем,
Твої пісні в серцях у нас.
Спокійно дишуть наші груди
В омріяний тобою час.

Оцінювання

VII. Домашнє завдання.

Виписати із збірки віршів Т.Шевченка «Кобзар» 5 речень зі звертаннями.

2. Дати відповіді на питання:

- Чим ускладнені речення?
- Що називається звертанням?
- Де може стояти звертання у реченні?
- Якими бувають звертання за будовою?
- Які звертання є непоширеними, поширеними?
- Яким членом речення виступає звертання?

IV. Вивчення нової теми

1. Мовне спостереження

Записати речення, знайти в них звертання. Простежити, які розділові знаки при ньому ставляться.

Зоре моя вечірняя, зійди над горою, поговорим тихесенько в неволі з тобою. От і пишайсь тепер, княгине! Загинеш, серденько, загинеш, мов ряст весною уночі.

- Де може стояти звертання у реченні? Які розділові знаки при цьому ставляться?

2. Робота з підручником. Прочитати теоретичний матеріал.

Розіграти діалог в парах

3. Колективний запис ОК, його відтворення

V. Закріплення вивченого матеріалу

1. Обгрунтуйте розділові знаки при звертанні

- Рости, рости, тополенько, все вгору та вгору.
- Доле, де ти?
- Ходім, брате, з поганої хати.
- Чого ждеш, небого?

2. Поставити розділові знаки при звертанні

Співай же їм мій голубе про Січ, про лимани.

Зоре моя вечірняя зійди над горою...

А щоб тебе не цурались, потурай їм брате.

Боже милий Де ж заховатися мені?

3. Виділити звертання. Підкреслити головні та другорядні члени речення

Не плач Катерино не показуй людям сльози, терпи до загину.
Обніміте ж брати мої найменшого брата

День і ніч воркує,
Як голубка без голуба,
А ніхто не чує.

Звертання

Отак я, друже мій, святкую
Отут неділеньку святую.

Ось слухай же, мій голубе,
Мій орле-козаче!

Ой хустино, хустиночко!
Мережана, шита.

А я, брате,
Таки буду сподіватись,
Таки буду виглядати,
Жалю серцю завдавати.

О думи мої! о славо злая!
За тебе марно я в чужому краю
Караюсь, мучуся... але не каюсь!..

Місяченьку!
Наш голубоньку!
Ходи до нас вечеряти:
У нас козак в очереті, в осоці,
Срібний перстень на руці;
Молоденький, чорнобровий;
Знайшли вчора у діброві.

Спасибі вам, мої квіти,
За слово ласкаве.
Заграв би вам, та, бачите,

Справи нема... справи.
Учора був на базарі,
Кобза зопсувалась...

“Ой Дніпре мій, Дніпре, широкий та дужий!
Багато ти, батьку, у море носив
Козацької крові; ще понесеш, друже!

Місяцю мій ясний! з високого неба
Сховайся за гору, бо світу не треба;
Страшно тобі буде, хоч ти й бачив Рось,
І Альту, і Сену, і там розлилось,
Не знать за що, крові широкее море.

Добрідень же, тату, в хату!
На твоїм порозі
Благослови моїх діток
В далеку дорогу.

“Туляй, пане, без жупана,
Гуляй, вітре, полем;
Грай, кобзарю, лий, шинкарю,
Поки встане доля”.

“Трай, кобзарю, лий, шинкарю!”
Козаки гукали.

Сини мої! орли мої!
Летіть в Україну,—
Хоч і лихо зустрінеться,
Так не на чужині.
Сини мої, гайдамаки!
Світ широкий, воля,—
Ідіть, сини, погуляйте,
Пошукайте долі.

Конспект уроку української мови для 5 класу

Тема. Звертання. Розділові знаки при звертанні

Мета : на основі дидактичного матеріалу творів Т.Шевченка ознайомити учнів із звертанням, правилами вживання розділових знаків при звертанні, вчити застосовувати їх на практиці, розвивати зв'язне мовлення, мислення, увагу, спостережливість, виховувати повагу до мистецької спадщини Великого Кобзаря.

Обладнання: дидактичний матеріал з поезій великого Кобзаря, підручник, ОК, портрет Т. Шевченка

Епіграф:

*Він був сином мужика, а став володарем у царстві духа.
Він був кріпаком, а став велетнем у царстві людської культури.*
І.Франко

Хід уроку

I. Початок уроку.

- *Поетична хвилинка*
«З поезій Т. Шевченка».

II. Повідомлення теми та мети уроку.

Сьогоднішній урок ми присвяtimo пам'яті великого Кобзаря. Нагадаю, що 9 березня 2014 року будемо святкувати 200-річчя з народження геніальної людини. Я хочу, щоб ви більше дізналися про Т.Шевченка, адже він був не лише великим поетом та борцем за волю України, а й великим художником.

Епіграфом нашого уроку можуть бути слова І.Франка: «**Він був сином мужика, а став володарем у царстві духа. Він був кріпаком, а став велетнем у царстві людської культури.**

III. Актуалізація опорних знань.

1. *Пояснювальний диктант.*

Наша дума, наша пісня не вмре, не загине...От де, люде,
наша слава, слава України. Думи мої, думи мої, лихо мені з вами...

9 КЛАС

ОБРАЗ МАТЕРІ У ТВОРАХ Т. Г. ШЕВЧЕНКА

Однією з центральних тем творчості Шевченка є трагічна доля жінки в кріпосницькому суспільстві. Саме цій темі поет присвятив низку творів, звертався до неї в усі періоди творчості. Доля жінки – матері була близька серцю письменника. З болем у душі він говорив про рідну матір, яку «ще молодую – у могилу нужда та праця положила». Тяжкий життєвий шлях судився і сестрам поета, яких він ніжно любив. До кращих творів про жіночу долю належить поема «Катерина». У поемі відтворено одне з характерних явищ тогочасного суспільства – трагедію збездиченої дівчини.

Образ матері розкрив Шевченко, окрім поеми «Катерина», і у багатьох інших творах. Так, головна героїня поеми «Наймичка» Ганна, спокутуючи свій гріх, усе життя працювала наймичкою у господі рідного сина.

У поемі «Сова» нещасна жінка, віддавши «єдиного сина, єдину дитину, єдину надію», стає жебрачкою і божеволіє.

Великий Кобзар українського народу низько схилявся перед образом Матері, який втілював для нього рідну матір, Україну, Пречисту Діву Марію, Матір Божу, яка оберігає людей на землі, – для нього це узагальнений образ усіх матерів. Шевченко бачив у жінці велику духовну красу, обожнював материнство, уславлював вірність і щирість в коханні і дружбі. (160 слів)

(У. Бочарник)

1. Знайдіть складнопідрядні речення. Накресліть їх схеми.

2. Виконайте синтаксичний розбір будь-якого складного речення.

Бандуристе, орле сизий!
Добре тобі, брате:
Маєш крила, маєш силу,
Є коли літати.

«Грай же, море!» — заспівали,
Запінились хвилі.

Мамо моя, доле моя!
Боже милий, боже!
Подивися, тополенько,
Як нема — заплачеш
До схід сонця ранісінько,
Щоб ніхто не бачив.

Скажи йому, моє серце,
Що сміються люде;
Скажи йому, що загину,
Коли не прибуде.

«Плавай, плавай, лебедонько,
По синьому морю,
Рости, рости, тополенько,
Все вгору та вгору!

Взяла зілля, поклонилась:
«Спасибі, бабусю!»

Твою долю, моя доню,
Позаторік знала,
Позаторік і зіллячка
Для того придбала».

Любить його, моя сиза,
Серце не навчити.

«Бабусенько, голубонько,
Серце моє, ненько!
Скажи мені щирю правду,
Де милий-серденько?
Скачи, враже, як пан каже:
На те він багатий.

Ходи собі, мій голубе,
Поки не заснуло
Твоє серце, та виспуй,
Щоб люде не чули.

Доню моя, доню моя,
Цвіте мій рожевий!
Як ягодку, як пташечку,
Кохала, ростила
На лишенько... Доню моя,
Що ти наробила?..

Не вертайся, дитя моє,
З далекого краю...

«Прости мені, мій батечку,
Що я наробила!
Прости мені, мій голубе,
Мій соколе милий!»

Катерино, серце моє!
Лишенько з тобою!

Де ти в світі подінешся
З малим сиротою?

Прилинь, сизий орле, бо я одинокий

8 КЛАС «ЗАПОВІТ» Т. Г. ШЕВЧЕНКА

До болю стискалося серце поета від думок про страждання рідного народу в кріпацькій неволі, яку гнобителі намагалися видати за веління «всемогутнього справедливого» бога. І тоді з'явилася потреба сказати останнє слово рідному народові, закликати народ порвати кайдани і вражою кров'ю окропити волю, потреба висловити палку віру у світле майбутнє батьківщини, у велику, вільну, нову сім'ю, де і його, борця за щастя народу, згадають тихим незлим словом.

Так з'явився «Заповіт». Шевченко написав цей твір наприкінці 1845 року, перебуваючи майже в безнадійному стані. Але міцний організм Тараса Григоровича переміг тяжку хворобу. Отже, не судилося «Заповіту» стати останнім словом народного співця. Після того Шевченко написав ще багато творів, які прославили його. Та не забувся й «Заповіт».

Музику на текст «Заповіту» писало багато композиторів. Та пісня поширилася з музикою, що була створена полтавським учителем Гордієм Павловичем Гладким. І в наші часи, вшановуючи Шевченка, ми співаємо «Заповіт», покладений на музику полтавським учителем. (136 слів)

(Л. Гордєєва)

1. Знайдіть речення з відокремленими членами речення .
2. Знайдіть речення із вставним словом

людина ніколи не змириться з безправністю, рабство ніколи не стане для неї за норму існування. Оспівати свободу в умовах кріпосницької держави, серед олов'яних буднів жандармської дійсності – це значило висловити провідну, найважливішу істину життя, висловити людям у формі поезії те, що було за тих умов найсуттєвішим.(116слів)

(Л. Гордеєва)

1. Знайдіть речення з однорідними членами.

2. Знайдіть речення із дієприслівниковим зворотом

« КОБЗАР» – КНИГА НЕВИЧЕРПНА

З-поміж безлічі книг, з якими має справу історія світової літератури, поодинокі виділяються ті, що увібрали в себе науку віків і мають для народу значення заповітне.

До таких належить «Кобзар», книга, яку український народ поставив на перше місце серед успадкованих з минулого національних духовних скарбів. Дивовижна доля цієї книги. Поезії, що входять до неї, склалися на тернистих дорогах поетового життя, писалися то в мандрах, то в казематах, мережилися при світлі білих ночей Півночі і в пісках закаспійських пустель під самотнім сонцем вигнання. Хоча більшість поезій написано поза межами рідного краю, наскрізно струменить у них світлий образ Дніпра і мріє синя далеч українських степів. На випадкових аркушиках паперу та в захляявних книжечках поетова рука похапцем, покрадьки записувала рядки, що стануть дорогими для цілого народу, донесуть до нього крізь усі перепони віщі і вічні слова.

Отже, «Кобзар» - книга невичерпна, книга – на віки.
(127 слів)

(Л. Гордеєва)

Сирота на світі, в чужому краю.

Вітре буйний, вітре буйний!
Ти з морем говориш,
Збуди його, заграй ти з ним,
Спитай синє море.

Тоді, хвиле, неси з милим,
Куди вітер віє!

Люби ж собі, моє серце,
Люби, кого знаєш,

Та не смійся надо мною,
Як коли згадаєш.

Обізвавсь Тарас Трясило
Гіркими сльозами:
«Бідна моя Україно,
Стоптана ляхами!
Україно, Україно!
Ненько моя, ненько!
Як згадаю тебе, краю,
Заплаче серденько...
Грай же, море, мовчїть, гори,
Гуляй, буйний, полем —
Плачте, діти козацькїї,
Така ваша доля!»

Плач же, серце, плачте, очі,
Поки не заснули,
Голосніше, жалібніше,
Щоб вітри почули,
Щоб понесли буйнесенькі
За синєє море

Чорнявому зрадливому
На лютеє горе!

Бодай же вас, чорні брови,
Нікому не мати,
Коли за вас таке лихо
Треба одбувати!

Думи мої, думи мої,
Лихо мені з вами!
Нащо стали на папері
Сумними рядами?..

Привітай же, моя ненько,
Моя Україно,
Моїх діток нерозумних,
Як свою дитину.

Сяде собі, заспіває:
“Ой не шуми, луже!”

Постривайте, все розкажу,
Слухайте ж, дівчата.

Дієприслівниковий зворот

Похилившись,
Не те щоб дуже зажурившись,
А так на палубі стояв
І сторч на море поглядав,
Мов на Іуду...

І знову ліри заревли,
І знов дівчата, мов сороки,

6 КЛАС

ТЯЖКА ДОЛЯ КРІПАКІВ

Становище селян – кріпаків було надзвичайно важким. Вони були вбогими, залежали від пана, були повністю безправними. Кріпосники ж відзначалися своєю свавільністю, безмежною владою над поневоленими людьми. Про це свідчить і доля Шевченкової сім'ї. За рахунок тяжкої праці кріпаків привільно і в розкошах жило панство, для них це був справжній рай, а тому вони прагнули, щоб цей лад тривав вічно. Здавалося, так воно і має бути, бо кріпосні порядки захищали уряд, військо та церква. І все це чинилося за законами, бо закон не був однаковим для всіх, він був лише для багатих. Існування кріпацтва виправдовувала й дворянська наука, яка стверджувала, що суспільство завжди було й буде поділеним на багатих і бідних: панів і кріпаків. (102 слова)

(У. Бочарник)

1. Знайдіть речення з однорідними членами.
2. Знайдіть речення із вставним словом

7 КЛАС

ГЕНІАЛЬНИЙ ПОЕТ – Т. Г. ШЕВЧЕНКО

Подвиг Т. Г. Шевченка, усю вибухову силу його поезії ми можемо збагнути, лише уявивши, серед якої мертвої тиші вона пролунала, проти якого «чудовища стозевого» підняла свій меч. За рахунок тяжкої праці кріпаків привільно, багато й щасливо жили поміщики. І справді, кріпосницький лад для них був раєм, і, здавалося, що так буде тривати вічно.

Що темніша ніч, то яскравіші в ній маяки, одним з яких і був наш геніальний поет – Т.Г. Шевченко, поезії якого пронизані вірою в незнищенність людини, вірою в те, що

Диктанти
5 КЛАС

КАРТИНА І. ІЖАКЕВИЧА

Картина І. Іжакевича «Тарас - пастух» відтворює епізод з дитячих років Т.Шевченка. На ній ми бачимо маленького хлопчика в порваній сорочечці і штанцях. У руці він тримає олівець і пише на аркуші паперу, що лежить на коліні. Це маленький Тарас дуже уважно перемальовує азбуку. Хлопчик забув про все на світі.

А вівці збилися до купи недалеко від пастушка, скубують травичку. Травичка зелена, місцями жовтувата. Світлі й темні відтінки зеленого й жовтого кольорів свідчать, що це вже середина літа.

Картина викликає в нас почуття суму і співчуття до малого Тараса. Замість того, щоб ходити до школи, він змушений пасти чужих овець, заробляти собі нахліб. Але не тільки сум охоплює нас. Велику повагу викликає бажання хлопчика вчитися, якщо не в школі, то самому. (107 слів)

(А. Токаренко)

1. Знайдіть речення з однорідними членами.
2. Знайдіть складні речення.

А парубки, узявшись в боки,
Навприсідки пішли.

Тиняючи на чужині
Понад Елеком, стрів я діда
Вельми старого.

Так думав, ідучи в латаній свитині,
Сердега Ярема з свяченим в руках.

Пішов козак, сумуючи,
Нікого не кинув.
Шукав долі в чужім полі
Та там і загинув.
Умираючи, дивився,
Де сонечко сяє.
Тяжко-важко умирати
У чужому краю...

Закрутивши чорні уси,
За ухо чуприну,
Підняв шапку — човни стали.

Зашебетав жайворонок,
Угору летючи;
Закувала зозуленька,
На дубу сидячи;

Хвалилися гайдамаки,
на Умань ідучи:
“Будем драти, пане-брате,
З китайки онучі”.

Однорідні члени речення

Не гріє сонце на чужині,
А дома надто вже пекло.
Прийшла, привігала,
Утирала мої сльози
І поцілувала

Запекло, почервоніло
І рай запалило.

Кругом дуба русалоньки
Мовчки дожидали;
Взяли її, сердешную,
Та й залоскотали.

Сумує, воркує, білим світом нудить,
Літає, шукає, дума – заблудив.

Не вернеться чорнобривий
Та й не привітає,
Не розплете довгу косу,
Хустку не зав'яже,
Не на ліжко – в домовину
Сиротою ляже!

Вітер в гаї нагинає
Лозу і тополю,
Лама дуба, котить полем
Перекотиполе.

Поглузують, покепкують
Та й кинуть під лаву.

Полетів би, послухав би,
Заплакав би з ними...

Мов сизая голубонька,
Село облетіла.

Ніби знову я на волю,
На світ народився.

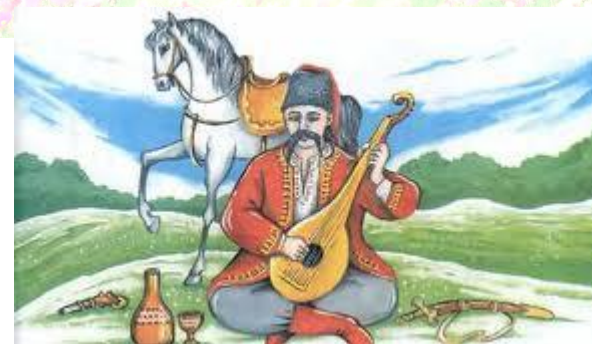
І тихнуть божії слова,
І в келії, неначе в Січі,
Братерство славне ожива.

А сивий гетьман, мов сова,
Ченцеві зазирає в вічі.

А та в квітах,
Мов намальована, стоїть
Сама собі, і на Микиту
Неначе глянула!

Мов за подушне, оступили
Оце мене на чужині
Нудьга і осінь.

Меж скалами, неначе злодій,
Понад Дністром іде вночі
Козак.

Розумні, та й годі!
Понад Дніпром козак іде,
Може, з вечірниці.

Порівняльний зворот

А онде, онде за Дніпром,
На пригорі, ніби капличка,
Козацька церква невеличка
Стоїть з похиленим хрестом.

Чом вас вітер не розвіяв
В степу, як пилину?
Чом вас лихо не приспало,
Як свою дитину?..

Кругом поле, як те море
Широке, синіє.

Пішла, вмилась, напилася,
Мов не своя стала,
Вдруге, втретє, та, мов сонна,
В степу заспівала:
Сумно, сумно, як сироти,
Мовчки похилились.
Тяжко, важко нудить світом,
Не знаючи за що.

Мов скажені,
Летять до дуба... нічирк...
Схаменулись нехрещені,
Дивляться – мелькає,
Щось лізе вверх по стовбуру
До самого краю.

Хто догляне, розпитає,
На старість pomoже?

По діброві вітер вие,
Гуляє по полю,
Край дороги гне тополю
До самого долу.

За карії оченята,
За чорнії брови
Серце рвалося, сміялось,
Виливало мову,
Виливало, як уміло,
За темнії ночі,
За вишневий сад зелений,
За ласки дівочі..

Серце мліло, не хотіло
Співать на чужині...
Не хотілось в снігу, в лісі,
Козацьку громаду
З булавами, з бунчугами
Збирать на пораду.

На розпугті кобзар сидить
Та на кобзі грає,
Кругом хлопці та дівчата,
Як мак процвітає.
Грає кобзар, виспівує,
Вимовля словами,
Як москалі, орда, ляхи
Бились з козаками,

Сидить батько кінець стола,

На руки схилився,
Не дивиться на світ Божий:
Тяжко зажурився.

Вставні слова

Із туману,
Як кажуть, стала виглядати
Червонолиця Діана...

Ну що б, здавалося, слова...
Слова та голос — більш нічого.

Отож, було, мов генерал,
Максим сановито
Прибереться у неділю
Та й пошкандибає

Уже, либонь, після покрови
Вертався з Дону я та знову
(Бо я вже двічі посилала
До дівчини за рушниками)
Послать і втретє міркував.

Так, бачиш, дівонька ота
Росла собі.

Може, серце яке лихо
Тихо прошептало?
Бувало, літом і зимою
Музика тне, вино рікою
Гостей неситих налива...

Обіщався вернутися,
Та, мабуть, і згинув!

Може, вийшла русалонька

Матері шукати,
А може, жде козаченька,
Щоб залоскотати.

Минають дні, минає літо,
А Україна, знай, горить;
По селах голі плачуть діти —
Батьків немає.

Чого б, бачся?
В червонім жупані,
І золото, і слава є,
Та нема Оксани;
Ні з ким долю поділити,
Ні з ким заспівати;
Один, один сиротою
Мусить пропадати.

А може, я й темний, нічого не бачу,
Злая доля, може, по тім боці плаче,
Сироту усюди люде осміють.

Може, вбитий чорнобривий
За тихим Дунаєм;
А може, вже в Московщині
Другую кохає!

Може, найдеться дівоче
Серце, карі очі,
Що заплачуть на сі думи,—
Я більше не хочу.

Треба слухать, може, й справді
Не так сонце сходить,
Як письменні начитали...